

EXIT TAX У РОЗУМІННІ СТАТТІ 5 ДИРЕКТИВИ РАДИ (ЄС) 2016/1164, ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

EXIT TAX IN TERMS OF ARTICLE 5 OF COUNCIL DIRECTIVE (EU) 2016/1164, PROSPECTS AND WAYS OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Гладченко Т.В., студент I курсу магістратури

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті здійснено ґрунтовний аналіз податку на виведення активів (exit tax), передбаченого статтею 5 Директиви Ради (ЄС) 2016/1164 (ATAD), та розглянуто перспективи й перешкоди його впровадження в Україні. Дослідження розкриває суть цього податку, який спрямований на оподаткування нереалізованого приросту капіталу при переміщенні активів або зміні податкового резидентства, як інструменту боротьби з ухиленням від сплати податків та розмиванням податкової бази в межах ЄС. У роботі зроблений акцент на важливості гармонізації українського законодавства з європейськими нормами в контексті статусу кандидата на членство в ЄС, отриманого Україною у 2022 році, та наголошує на потребі стабілізації фінансової системи в сучасних умовах.

Проаналізовано актуальний стан податкової системи України, де відсутній аналог exit tax. Дослідження підкреслює, що впровадження такого податку могло б запобігти відтоку капіталу та забезпечити додаткові надходження до бюджету в період економічних труднощів. Для ілюстрації можливостей адаптації наведено міжнародний досвід країн, таких як Франція, Німеччина, Іспанія, Данія, Норвегія, Польща та США, де exit tax застосовується до юридичних і фізичних осіб із різними підходами до оцінки активів та умов сплати.

Серед викликів для України виділено правову невизначеність щодо визначення податкового резидентства, складнощі з оцінкою унікальних активів (наприклад, об'єктів інтелектуальної власності чи мистецтва), а також потенційний негативний вплив на інвестиційний клімат. Автор зазначає, що відсутність членства в ЄС ускладнює застосування окремих положень директиви, зокрема відстрочки сплати податку. Пропонується інтегрувати exit tax до існуючих податків – податку на прибуток підприємств і податку на доходи фізичних осіб, що дозволить спростити адміністрування та використати наявну правову базу.

Дослідження завершується аналізом перспектив, зазначаючи, що успішна імплементація потребує адаптації до національних умов, чіткого правового регулювання та врахування економічного контексту, особливо в період післявоєнної відбудови.

Ключові слова: exit tax, податок на виведення активів, податок на виїзд, директива ATAD, нереалізований приріст капіталу, євроінтеграція, ухилення від оподаткування, податкове резидентство.

The article conducts a thorough analysis of the exit tax as stipulated in Article 5 of the Council Directive (EU) 2016/1164 (ATAD), exploring the prospects and obstacles for its implementation in Ukraine. The study elucidates the nature of this tax, which targets the taxation of unrealized capital gains during asset transfers or changes in tax residency, serving as a mechanism to counter tax evasion and tax base erosion within the EU. Emphasis is placed on the importance of aligning Ukrainian legislation with European standards, given Ukraine's status as an EU membership candidate obtained in 2022, and the need to stabilize the financial system under current conditions.

The current state of Ukraine's tax system, which lacks an equivalent to the exit tax, is examined. The study highlights that implementing such a tax could prevent capital outflows and generate additional budget revenues during economic hardships. To illustrate adaptation possibilities, the international experience of countries such as France, Germany, Spain, Denmark, Norway, Poland, and the USA is presented, where the exit tax is applied to both legal entities and individuals with varying approaches to asset valuation and payment terms.

Key challenges for Ukraine include legal uncertainty surrounding the determination of tax residency, difficulties in valuing unique assets (e.g., intellectual property or artworks), and the potential adverse impact on the investment climate. The author notes that Ukraine's non-membership in the EU complicates the application of certain directive provisions, particularly tax payment deferrals. It is proposed to integrate the exit tax into existing taxes—corporate income tax and personal income tax—to streamline administration and utilize the existing legal framework.

The study concludes with an analysis of prospects, stating that successful implementation requires adaptation to national conditions, clear legal regulation, and consideration of the economic context, especially during the post-war recovery period.

Key words: exit tax, tax on asset withdrawal, departure tax, ATAD Directive, unrealized capital gains, European integration, tax evasion, tax residency.

Вступ. У сфері міжнародного податкового права Європейський Союз активно працює над зменшенням практик ухилення від оподаткування, які підривають стабільність функціонування фінансової системи. Одним із ключових інструментів є Директива Ради (ЄС) 2016/1164 від 12 липня 2016 року про встановлення правил протидії практикам ухилення від сплати податків, які мають безпосередній вплив на функціонування внутрішнього ринку, що встановлює правила боротьби з такими явищами (далі – «Директива ATAD», «Директива», «Директива 2016/1164»). Зокрема, стаття 5 цієї Директиви регулює концепцію «Exit taxation» (Далі – «exit tax», «податок на виведення активів» «податок на нереалізований приріст капіталу», «податок на виїзд»), яка передбачає оподаткування приросту капіталу під час виведення активів або зміни податкового резидентства, щоб запобігти розмиванню податкової бази через такі операції. Для країн-членів ЄС впровадження цієї директиви є обов'язковим, що робить її важливим орієнтиром для України на шляху до євроінтеграції.

На сьогодні в Україні аналогічний механізм відсутній, незважаючи на існування податку на репатріацію, дія

якого поширюється виключно на випадки виплати доходу нерезиденту, що аж ніяк не може бути відповідником описаному вище податку на нереалізований приріст капіталу. Це створює прогалини, особливо в умовах війни, коли багато осіб та компаній можуть виводити активи за кордон без належного оподаткування.

Актуальність дослідження цієї теми обумовлена низкою факторів, про які ітиме мова нижче. Отримавши статус кандидата на членство в ЄС 23 червня 2022 року, Україна зобов'язалась гармонізувати своє законодавство з нормами ЄС, зокрема, і у податковій сфері. Імплементація положень Директиви ATAD є частиною цього процесу, і впровадження exit tax стане додатковою демонстрацією серйозності намірів України щодо вступу до ЄС. Відповідно до положень ст. 11 Директиви ATAD [1], для країн-членів ЄС оподаткування при виведенні активів є обов'язковим. Країни-члени мали прийняти та опублікувати нормативно-правові акти на виконання цієї директиви до 31 грудня 2018 року, що підкреслює необхідність адаптації українського законодавства. Це також сприятиме створенню прозорого та передбачуваного податко-

вого середовища, що є ключовим для залучення іноземних інвесторів.

Також впровадження досліджуваного податку може стати додатковим джерелом доходів для державного бюджету, що є особливо важливим у період економічних викликів, спричинених війною та післявоєнною відбудовою, враховуючи те, що виведення активів без належного механізму їх оподаткування створює значні витрати для бюджету.

Слід відзначити, що наразі у вітчизняній науці можливості впровадження механізму оподаткування, передбаченого статтею 5 Директиви, недостатньо досліджене. Серед вчених, котрі розглядали даний податок, у контексті України, можна відзначити Пирого І.С., який у роботі «ПОДАТКИ НА ВИВІЗ КАПІТАЛУ І НА ВЕЛИКІ СТАТКИ» вказував на відповідний механізм як податок «на вивіз капіталу», але розгляд цього питання обмежився вказаним в роботі досвідом Франції, стосовно фізичних осіб, а також пропозиціями щодо деяких можливих шляхів імплементації цього інструменту в Україні.

Серед зарубіжних досліджень, які значним чином розглянули exit taxation, ми можемо відзначити роботу Sara Budinska та Jana Skalova під назвою «Exit Taxation in Relation to Cross-Border Mergers», у якій авторки зосередились на аналізі реалізації податку у різних юрисдикціях, розрахунках ринкової та податкової вартості та застосуванні ставок податків. У цьому контексті доцільно згадати роботу Georg Winkler «Tax It before Exit: Exit Taxation and Greenfield Investments», що більш спрямована на дослідження економічних аспектів впливу exit tax на інвестиції мультинаціональних компаній у нові дочірні підприємства у країнах Європейського Союзу, але є не менш важливим для нашого подальшого розгляду.

Виходячи із викладеного вище, вбачається, що більш широке дослідження міжнародного досвіду, а також перспектив імплементації exit tax у розумінні ст. 5 Директиви залишається актуальним.

Постановка завдання. Дана робота має на меті аналіз перспектив та шляхів впровадження exit taxation в Україні, розгляд міжнародної практики адаптації до директиви ATAD, розгляд можливостей застосування іноземного досвіду в Україні, а також врахування можливих позитивних та негативних наслідків таких змін.

Результати дослідження. Директива Ради (ЄС) 2016/1164 від 12 липня 2016 року, відома як Anti-Tax Avoidance Directive (ATAD), є нормативним актом Європейського Союзу, спрямованим на гармонізацію податкових правил у межах внутрішнього ринку. Її повна назва – «Директива про встановлення правил протидії практикам ухилення від сплати податків, які безпосередньо впливають на функціонування внутрішнього ринку» – відображає основну мету: боротьбу з агресивним податковим плануванням та розмиванням податкової бази, що підривають фінансову стабільність держав-членів ЄС. Директива була прийнята в контексті ініціативи Організації економічного співробітництва та розвитку щодо протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутків (BEPS), адаптуючи її принципи до правового поля ЄС.

Глава 2 ATAD встановлює інструменти для протидії ухиленню від сплати податків для країн-членів у п'яти ключових сферах: обмеження вирахування відсотків, оподаткування при виведенні активів, загальне правило протидії податковим зловживанням, правила контролюваних іноземних компаній та гібридні невідповідності. Ці заходи спрямовані на забезпечення справедливого оподаткування, підвищення прозорості та запобігання штучному переміщенню прибутків до юрисдикцій із низьким рівнем оподаткування.

А саме стаття 5 Директиви розкриває сутність податку на виведення активів (exit tax), який має на меті оподаткування нереалізованого приросту капіталу, коли платник

податків переміщує активи, господарську діяльність, або своє податкове резиденство за межі юрисдикції держави-члена. Основними цілями цієї статті є, по-перше, запобігання втраті податкових надходжень через переміщення економічної діяльності без належного оподаткування приросту вартості, який накопичувався в межах юрисдикції походження. По-друге, норма націлена на унеможливлення використання зміни юрисдикції як інструменту для уникнення оподаткування. На останок, вона уніфікує стандарт оподаткування при виведенні активів, що сприяє справедливій конкуренції на внутрішньому ринку.

При більш детальному розгляді цієї статті можемо бачити, що в ній сформульовано правило розрахунку бази оподаткування, відповідно до якої оподатковується сума, що становить різницю між ринковою вартістю активів на момент їх виведення та їхньою вартістю, визначеною для цілей оподаткування. Для забезпечення однозначності тлумачення стаття визначає ринкову вартість як суму, що могла б бути отримана внаслідок прямої транзакції між незалежними контрагентами, тобто за принципом «витягнутої руки». Проте, попри чіткість цього визначення, стаття 5 ATAD залишає відкритими певні проблемні аспекти, пов'язані з відсутністю єдиного тлумачення поняття «вартість для цілей оподаткування» та складнощами оцінки ринкової вартості окремих категорій активів, таких як твори мистецтва чи об'єкти інтелектуальної власності.

Відсутність у Директиві чіткого визначення поняття «вартість для цілей оподаткування» дозволяє державам-членам застосовувати власні національні принципи бухгалтерського обліку для встановлення цього показника. В своєму дослідженні Sara Budinska та Jana Skalova класифікують підходи до визначення податкової вартості активів для розрахунку цього податку, виділяючи чотири категорії. Найпоширенішим є використання ціни придбання, яку застосовують у Бельгії, Чеській Республіці, Італії, Португалії, Словаччині та Іспанії, де податкова вартість базується на первісній вартості активів, в деяких країнах вона може бути скорегована на амортизацію чи знецінення. Балансова вартість слугує основою для визначення податкової вартості в Німеччині, Угорщині, Румунії та Нідерландах. Ринкова або справедлива ринкова вартість використовується як вартість для цілей оподаткування в Хорватії, Естонії та Люксембурзі. Болгарія та Латвія вирізняються специфічними правилами: у Болгарії податкова вартість залежить від типу активу, наприклад для активів, що амортизуються – це буде їхня податкова вартість на дату передачі, а для неамортизованих активів – це їхня балансова вартість на дату передачі, скоригована на збільшення або зменшення тимчасових податкових різниць, тоді як у Латвії вона варіюється залежно від операції – від балансової вартості до ринкової, зменшеної на зобов'язання [2, с. 51-53].

Також питанням, яке може викликати практичні проблеми оцінка ринкової вартості активів, що виводяться, особливо коли йдеться про активи з унікальними чи суб'єктивними характеристиками, такі як твори мистецтва або об'єкти інтелектуальної власності (патенти, торговельні марки, ноу-хау, тощо). Твори мистецтва, наприклад, не мають стабільного ринкового еквівалента, оскільки їхня вартість залежить від суб'єктивних факторів, таких як історична значущість, попит на аукціонах чи репутація автора. В свою чергу оцінка ринкової вартості прав на об'єкт інтелектуальної власності може визначатись за різними методами, зокрема дохідним, порівняльним, витратним підходами, методом прямого відтворення чи заміщення, як це передбачено пунктами 2.5, 2.12, 2.19, 2.24, 2.26, наказу Фонду державного майна України від 25.06.2008 N 740 «Про затвердження Методики оцінки майнових прав інтелектуальної власності» [3]. Хоча стаття 5 посиляється на принцип «витягнутої руки», його практичне застосування до особливих активів потенційно може стикатися методологічними труднощами. Це

створює ризик розбіжностей між платниками податків і податковими органами, що може призводити до адміністративних та судових спорів, або маніпуляцій з оцінкою для мінімізації податкового зобов'язання.

Обов'язок оподаткування нерезидентного приросту капіталу виникає у таких випадках, коли активи переміщуються з головного офісу до постійного представництва в іншій державі-члені або третій країні, втрачаючи при цьому можливість оподаткування активу у державі походження, або коли постійне представництво передає активи до головного офісу чи іншого представництва за межами юрисдикції держави-члена з якої такий актив виводиться. Аналогічно, норма охоплює випадки зміни податкового резидентства платника податків, за винятком активів, що залишаються під юрисдикцією первинної держави-члена через зв'язок із постійним представництвом, а також переміщення господарської діяльності, здійснюваної через постійне представництво, до іншої юрисдикції, що призводить до втрати права оподаткування.

В частині 2 цієї статті встановлена диспозитивна можливість відстрочки сплати цього податкового зобов'язання, дозволяючи платнику податків розподілити платежі на п'ять років. Ця факультативна норма застосовується виключно до переміщень у межах держав-членів ЄС або третіх країн які є стороною Угоди про Європейський економічний простір, за умови наявності укладеної угоди про взаємну адміністративну допомогу у сфері стягнення податкових вимог, еквівалентної положенням Директиви Ради 2010/24/ЄС. Проте вже в наступній частині 3, ця відстрочка обтяжена додатковими правами держав-членів котрі зберігають дискреційне право нарахувати відсотки за користування відстрочкою відповідно до національного законодавства, а також можуть вимагати надання забезпечення виконання зобов'язань, якщо існує обґрунтований ризик ухилення від сплати. Виняток із цієї вимоги передбачений у випадках, коли національне законодавство вже встановлює альтернативний механізм стягнення податкової заборгованості через іншого суб'єкта тієї самої корпоративної групи, який є резидентом відповідної держави-члена, що свідчить про врахування субсидіарної відповідальності в межах групового оподаткування.

Стаття також чітко регламентує підстави для припинення відстрочки, встановлюючи такий наслідок у випадках, коли переміщені активи відчужуються, передаються до третьої юрисдикції поза межами ЄС без відповідних угод, або коли платник податків знає банкрутства, ліквідації чи не виконує графік платежів протягом розумного строку, обмеженого 12 місяцями. Ці положення слугують правовим запобіжником, спрямованим на мінімізацію ризиків для фінансових інтересів держави-члена.

У контексті внутрішньої гармонізації ЄС стаття зобов'язує державу-члена, до якої здійснюється переміщення активів чи резидентства, прийняти оцінку вартості, визначену державою походження, як базу для подальшого оподаткування, за винятком випадків, коли така оцінка суперечить об'єктивній ринковій вартості.

Додатково частиною 7 регламентований виняток коли відповідний приріст капіталу не буде об'єктом оподаткування, звільняються від оподаткування активи, що повертаються до держави-члена протягом 12 місяців, зокрема ті, що пов'язані з фінансуванням цінних паперів, надані в заставу чи переміщені для виконання пруденційних вимог до капіталу або управління ліквідністю.

Окремо варто зупинитись на визначенні **суб'єктів**, які підпадають під регулювання відповідною Директивою та статтею. Відповідно ч. 1 ст. 1 Директиви, вона застосовується до всіх платників податків, які підлягають оподаткуванню податком на прибуток підприємств в одній або кількох державах-членах, а також постійні представництва, розташовані в одній або кількох державах-членах, які належать юридичним особам, що є резидентами третьої країни для цілей оподаткування. Таким чином, суб'єктний обсяг включає як резидентів держав-членів, так і нерезидентів, чия діяльність у межах ЄС здійснюється через постійні представництва, за умови їх підпорядкування режиму оподаткування прибутку підприємств.

Хоча Директива прямо обмежує свою сферу дії платниками податків, які підлягають податку на прибуток під-

приємств, вона не містить заборони на встановлення аналогічних правил для фізичних осіб державами-членами в межах їхньої національної компетенції. Таким чином залишається можливість розширення сфери застосування exit tax на індивідуальних платників податків за рішенням національних законодавців.

Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду, підтверджує можливість і доцільність такого підходу. У низці країн, зокрема і поза межами ЄС, податок на виведення активів застосовується до фізичних осіб.

Наприклад, у Франції фізичні особи, які переносять своє податкове резидентство за межі країни, можуть бути зобов'язані сплатити податок на нерезидентний приріст капіталу, якщо вони володіють акціями, цінними паперами чи правами вартістю понад 800 000 євро або часткою не менше 50% у компанії, за умови проживання у Франції протягом щонайменше шести з попередніх десяти років. Цей податок також охоплює дебіторську заборгованість за застереженнями про виплату та приріст капіталу в режимі відстрочки, причому платники можуть скористатися відстрочкою сплати, яка надається автоматично або за заявою з гарантіями, хоча з 2019 року відстрочка на вимогу застосовується для переміщень резидентства до держав за межами ЄС, які не уклали з Францією угоди про допомогу в боротьбі з податковим шахрайством та ухиленням від сплати податків та про допомогу у стягненні податків [4]. У Німеччині exit tax застосовується до фізичних осіб, які припиняють резидентство після семи років необмеженого податкового зобов'язання за останні дванадцять років і володіють щонайменше 1% акцій компанії або паями інвестиційних фондів вартістю від 500 000 євро. Податок також стягується при безоплатній передачі акцій нерезиденту, якщо це обмежує юрисдикцію Німеччини щодо оподаткування прибутку від їх продажу [5]. В Іспанії фізичні особи, які змінюють податкове резидентство після десяти років резидентства з останніх п'ятнадцяти, підлягають оподаткуванню нерезидентного приросту капіталу від акцій чи часток у компаніях, якщо їхня вартість перевищує 4 мільйони євро або становить 25% при вартості понад 1 мільйон євро [6]. Фізичні особи у Данії, які були резидентами щонайменше сім із десяти років і змінюють резидентство, зобов'язані сплатити податок на нерезидентний приріст капіталу від активів, таких як акції, опціони, облігації, пенсійні плани чи інвестиції в нерухомість, які вважалися реалізованими на момент виїзду [7]. У Норвегії фізичні особи, які втрачають податкове резидентство і мають нерезидентний приріст капіталу від акцій на суму понад 3 мільйони норвезьких крон, оподатковуються так, ніби ці активи були реалізовані напередодні переїзду [8]. У Польщі exit tax застосовується до фізичних осіб, які змінюють резидентство або виводять активи, такі як акції, похідні фінансові інструменти чи паї в капітальних фондах, за умови п'ятирічного резидентства протягом останніх десяти років і вартості активів понад 4 мільйони злотих [9]. Internal Revenue Code (IRC) Section 877A у Сполучених Штатах Америки передбачає податок на експатріацію, що стягується з громадян або довгострокових резидентів, які припиняють резидентство, якщо їхній середньорічний податок на прибуток за попередні п'ять років перевищує встановлений поріг (190 000 доларів у 2023 році) або чистий капітал становить щонайменше 2 мільйони доларів, охоплюючи нерезидентний приріст капіталу від широкого спектра активів [10].

Судова практика країн ЄС додатково також може бути аргументом до нашої позиції. Зокрема, рішення Вищого адміністративного суду Польщі від 14 січня 2022 року (No II FSK 12/21) чітко артикулює правову позицію щодо можливості поширення exit tax на фізичних осіб. Суд постановив, що покладання відповідальності за цей податок на фізичних осіб не є предметом гармонізації на рівні ЄС, а отже, належить до виключної компетенції держав-членів. У рішенні зазначається, що відсутність у Директиві 2016/1164 прямої згадки про фізичних осіб не означає несумісності національних норм із правом ЄС, оскільки Директива встановлює лише мінімальні стандарти для корпоративного оподаткування. Водночас суд підкреслив, що немає прямих правових перешкод для держав-членів розширити сферу дії exit tax на фізичних осіб, якщо це від-

повідат національним фіскальним цілям і не суперечить базовим принципам права ЄС, таким як свобода пересування чи заборона дискримінації [9].

Міжнародний досвід застосування податку на нерезалізований приріст капіталу, зокрема в таких країнах, як Франція, Німеччина, Іспанія, Данія, Норвегія, Польща, США та інших, не зазначених у дослідженні, засвідчує, що його імплементація може бути успішно реалізована поза межами суб'єктного обсягу Директиви 2016/1164, яка обмежується платниками податку на прибуток підприємств. Водночас відсутні правові чи практичні перешкоди за умов дотримання базових принципів права ЄС, а також у разі встановлення чітких критеріїв, таких як тривалість резидентства чи мінімальна вартість активів, тощо, що дозволяє державам забезпечувати пропорційність і правову передбачуваність для платників податків.

Продовжуючи аналіз імплементації податку на виведення активів/на виїзд у контексті статті 5 Директиви ATAD, доцільно розглянути можливі **шляхи його інтеграції** в національне податкове законодавство України. У теоретико-методологічному вимірі можна виокремити два принципово відмінні підходи до законодавчого закріплення, перший – введення exit tax як окремого податку, другий – як елементу існуючих податків, зокрема податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб. На нашу думку, другий варіант є оптимальним і доцільним з огляду на низку правових, практичних і порівняльно-правових аргументів, які детально викладені далі.

Перший варіант передбачає запровадження exit tax як самостійного податку, шляхом доповнення переліку загальнодержавних податків та зборів, визначеного статтею 9 Податкового кодексу України (ПКУ), що регулюватиметься окремим розділом ПКУ або окремим законодавчим актом. У такому разі податок матиме власну правову конструкцію, включаючи визначення суб'єктів, об'єкта оподаткування, податкової бази, ставки, порядку обчислення та сплати, а також специфічних процедур, таких як відстрочка платежів чи оцінка активів. Але такий підхід пов'язаний з низкою концептуальних та практичних проблем, зокрема це слідувало б з того, що exit tax за своєю правовою природою є не самостійним податком, а особливим механізмом оподаткування окремого виду доходу (приросту капіталу), як зазначалось раніше. По суті, додавання нового податку призведе до ускладнення податкової системи, що суперечить концепції спрощення адміністрування податків. Також створення окремого розділу в ПКУ або окремого законодавчого акту на практиці може стати причиною виникнення колізій та дублювання у правовому регулюванні, оскільки фактично exit tax має оподатковувати той самий об'єкт, що вже підлягає оподаткуванню податком на прибуток підприємств, але за інших умов. Останнім аргументом проти цього підходу ми вбачаємо необхідність створення специфічного механізму адміністрування нового податку, що потребуватиме додаткових адміністративних та фінансових ресурсів.

Другий варіант полягає в інтеграції exit tax як елементу існуючих податків, зокрема податку на прибуток підприємств (регулюється розділом III ПКУ) для юридичних осіб і податку на доходи фізичних осіб (регулюється розділом IV ПКУ). У цьому випадку впровадження exit tax буде реалізовуватися через внесення змін та доповнення до відповідних статей ПКУ, які визначатимуть оподаткування нерезалізованого приросту капіталу як складової прибутку чи доходу, що виникає в момент виведення активів чи змін резидентства. Як зазначалось, саме другий підхід буде оптимальним для вітчизняної податкової системи. Зазначена позиція зумовлена низкою теоретичних, порівняльно-правових, так і прагматичних міркувань. По-перше, цей підхід відповідає міжнародному досвіду, в таких країнах як Німеччина, Франція, Польща та інших країнах, exit tax функціонує як особливий режим оподаткування в межах корпоративного податку або податку на доходи фізичних осіб, а не як окремих податкових платіж, в свою чергу протилежного досвіду, який би демонстрував перший підхід, під час дослідження, виявлено не було. По-друге, внесення змін до Податкового кодексу України для інтеграції exit tax є значно простішим і менш ресур-

соемним процесом, ніж розробка окремого законодавчого акту. ПКУ вже містить розвинену правову базу для оподаткування прибутків і доходів, включаючи положення про оцінку активів, ринкову ціну, правило витягнутої руки, закріплене визначення податкової бази та процедури адміністрування та інших податково-правових питань. Тобто цей підхід дозволить: використовувати стандартні форми податкової звітності з мінімальними модифікаціями, застосовувати чинні процедури податкового контролю, забезпечити єдиний підхід до встановлення строків сплати податку та подання звітності, уникнути необхідності навчання працівників податкових органів особливостям адміністрування нового податку. В свою чергу задля уникнення дублювання нормативних положень і забезпечення синергії з існуючими механізмами податкового контролю, ПКУ може бути доповнений недостаючими поняттями та процедурами для цілей податку на виїзд, такими як «вартість для цілей оподаткування», визначення критеріїв для оподаткування фізичних осіб, закріплення правил відтермінування сплати, тощо.

Враховуючи вищезазначене інтеграція exit tax до системи податку на прибуток і ПДФО на наш погляд сприятиме правовій передбачуваності та зрозумілості як для платників податків, так і для контролюючих органів. Оскільки ці податки є добре відомими суб'єктам господарювання та фізичним особам, включення останнього як їхнього елементу зменшує потребу в додатковому навчанні чи адаптації. Платники податків уже знайомі з процедурами декларування, сплати та оскарження в межах ПКУ, що знижує ризик правової невизначеності.

Але як і будь-які зміни та нововведення, впровадження оподаткування приросту капіталу під час виведення активів супроводжується **низкою питань і викликів**. Крім уже згаданих раніше проблемних аспектів, таких як відсутність уніфікованого визначення «вартості для цілей оподаткування» чи складності оцінки ринкової вартості унікальних активів, перспектива імплементації exit tax в Україні породжує додаткові правові, економічні та адміністративні бар'єри. Ці проблеми пов'язані з особливостями національної правової системи, економічним контекстом, а також статусом України як країни, яка на сьогоднішній день не є членом Європейського Союзу чи стороною Угоди про Європейський економічний простір.

Однією з основних правових проблем є відсутність у законодавстві України чіткої врегульованої процедури припинення податкового резидентства, зокрема для фізичних осіб. Наразі зміна статусу резидента в Україні можлива переважно через судовий порядок, що створює значні адміністративні та процесуальні бар'єри. У контексті досліджуваного податку, визначення точного моменту припинення резидентства є критично важливим для фіксації податкового зобов'язання. Відсутність чітких критеріїв і процедур може призводити до правової невизначеності, ускладнюючи встановлення, коли саме особа втрачає статус резидента, а отже, підпадає під дію платежу. Наприклад, у спірних випадках, коли фізична особа частково зберігає економічні чи особисті зв'язки з Україною, податкові органи можуть по-різному тлумачити момент виходу з резидентства, що провокує податкові спори та знижує ефективність адміністрування податку. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити окремий нормативний механізм, який би встановлював порядок декларування зміни резидентства та критерії її визнання, синхронізований із положеннями ПКУ.

Економічні виклики пов'язані з потенційним негативним впливом на інвестиційний клімат і діяльність багатонаціональних підприємств. Наукові дослідження вказують, що запровадження податку на виведений капітал, незалежно від способу його сплати, може зменшувати інвестиції в нові підприємства через негайний відтік грошових коштів, особливо якщо застосовується модель негайної сплати. Водночас відстрочка сплати податку має позитивний вплив, сприяючи зростанню новостворених компаній на 10,8% через рік після переходу до менш суворих умов оподаткування [11, с. 4-5]. Ці висновки підкреслюють необхідність гнучкого підходу до адміністрування exit tax, щоб уникнути надмірного тиску на інвесторів. Для України, яка перебуває в умовах воєнного стану та наступ-

ного післявоєнного відновлення, збереження привабливості для іноземних і внутрішніх інвестицій є критично важливим. Непродумане запровадження податку може стримувати приплив капіталу, особливо в сектори, що залежать від транснаціональних корпорацій, якщо податок сприйматиметься як обтяжливий фактор. Таким чином, необхідно передбачити механізми пом'якшення, такі як відстрочка сплати чи встановлення високих порогових значень для активів, щоб мінімізувати економічні втрати.

Додатково оскільки Україна не є членом Європейського Союзу чи стороною Угоди про Європейський економічний простір (ЄЕП), механізми відстрочки сплати exit tax, передбачені статтею 5 Директиви для переміщення активів до держав-членів ЄС або країн ЄЕП, не можуть бути перенесені в національне законодавство без змін, а також автоматично застосовані. На даному етапі, з врахуванням актуальних економічних і правових реалій, у випадку впровадження цього інструменту, це питання потребуватиме окремих нормативних уточнень які б визначали порядок і умови надання відстрочки для платників податків. Крім того, правило Директиви щодо визнання державою-членом призначення вартості активів, установлені державою походження, для цілей оподаткування не може застосовуватися в Україні через відсутність членства в ЄС. У межах ЄС це правило забезпечує континуїтет оподаткування та уникає подвійного оподаткування, але для України, яка не є частиною цього правового простору, визнання вартості активів потребуватиме окремого врегулювання. Для імплементації цього принципу необхідно адаптувати його до українських умов, найімовірніше, шляхом внесення змін до двосторонніх податкових угод із відповідними країнами, які б установлювали взаємне визнання оцінки вартості активів, щоб уникнути подвійного оподаткування та забезпечити правову передбачуваність у транскордонних операціях.

Іншим викликом є потенційна соціально-політична реакція на запровадження exit tax, особливо для фізичних осіб. В контексті масового виїзду громадян через війну введення податку через зміну резидентства може сприйматися як дискримінаційна чи надмірно обтяжлива міра, що порушує право на свободу пересування. Для уникнення такого сприйняття необхідно передбачити чіткі винятки, наприклад, звільнення від оподаткування для осіб, які змінюють резидентство через форс-мажорні обставини, а також забезпечити прозорий і справедливий механізм адміністрування.

Висновки. Дослідження питання впровадження податку на виведення активів (exit taxation) в Україні відповідно до статті 5 Директиви ATAD доводить актуаль-

ність та доцільність такого механізму для українського податкового законодавства, особливо з огляду на євроінтеграційні прагнення України та необхідність наповнення державного бюджету в умовах війни та післявоєнної відбудови. Запровадження податку на виведення активів в Україні буде важливим кроком для гармонізації з нормами ЄС, зміцнення фінансової стабільності та протидії відтоку капіталу. Міжнародний досвід демонструє ефективність цього інструменту, а практика дії відповідних норм в деяких країнах ЄС, та поза його межами, підтверджує можливість його застосування до фізичних осіб, не порушуючи принципи права ЄС. Позитивні перспективи включають додаткові бюджетні надходження, наближення до європейських практик, створення конкурентного і рівноправного податкового середовища, однак проблемні питання, такі як правова невизначеність щодо резидентства, складнощі оцінки активів, економічні ризики для інвестицій, обмеження через відсутність членства в ЄС і соціально-політичні виклики, створюють суттєві бар'єри.

Для ефективної імплементації такого механізму України необхідно інтегрувати exit tax до Податкового кодексу як елемент податку на прибуток підприємств і податку на доходи фізичних осіб, що забезпечить використання наявної правової інфраструктури та спростить адміністрування. Також слід розробити додаткові нормативні положення, які б враховували специфіку українського законодавства та економічних реалій, зокрема: встановити чіткі критерії та процедури зміни податкового резидентства, передбачити гнучкі механізми відстрочки сплати податку адаптовані до національних умов, уточнити порядок оцінки вартості особливих активів, розробити механізми уникнення подвійного оподаткування шляхом внесення змін до двосторонніх податкових угод, встановити винятки для осіб, які змінюють резидентство через форс-мажорні обставини.

У перспективі, впровадження exit tax має стати частиною комплексної податкової реформи, спрямованої на створення сучасної, справедливої та конкурентоспроможної системи оподаткування. Для цього необхідний постійний моніторинг практики застосування нових норм, аналіз їхнього впливу на економіку та оперативне коригування законодавства з урахуванням змін у міжнародному праві. Науковий супровід, включаючи дослідження ефективності механізмів exit tax в інших юрисдикціях, має стати основою для подальшого вдосконалення української моделі. Лише за умови системного підходу, врахування національного контексту та діалогу з усіма зацікавленими сторонами Україна зможе реалізувати потенціал exit taxation як інструменту фінансової стабільності та євроінтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Council Directive (EU) № 2016/1164 of 12 July 2016 laying down rules against tax avoidance practices that directly affect the functioning of the internal market. EUR-Lex: офіц. сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex:32016L1164> (дата звернення: 17.04.2025).
2. Budínská S., Skálová J. Exit Taxation in Relation to Cross-Border Mergers. *European Financial and Accounting Journal*. 2024. Vol. 19, no. 1. P. 39–62. URL: <https://doi.org/10.18267/j.efaj.285> (дата звернення: 17.04.2025).
3. Про затвердження Методики оцінки майнових прав інтелектуальної власності : Наказ Фонду держ. майна України від 25.06.2008 № 740. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0726-08#Text> (дата звернення: 17.04.2025).
4. Je quitte la France, suis-je concerné par "l'Exit Tax"? *impots.gouv.fr*. URL: <https://www.impots.gouv.fr/particulier/questions/je-quitte-la-france-suis-je-concerne-par-lexit-tax> (дата звернення: 17.04.2025).
5. Extinction of Exit taxation introduced / A. Fleischer et al. *Grant Thornton AG*. URL: <https://www.grantthornton.de/en/insights/2024/extinction-of-exit-taxation-introduced/> (дата звернення: 17.04.2025).
6. Spain – Individual – Other taxes. *pwc Worldwide Tax Summaries Online*. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/spain/individual/other-taxes> (дата звернення: 17.04.2025).
7. Denmark – Individual – Other taxes. *pwc Worldwide Tax Summaries Online*. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/denmark/individual/other-taxes> (дата звернення: 17.04.2025).
8. Norway – Individual – Other taxes. *pwc Worldwide Tax Summaries Online*. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/norway/individual/other-taxes> (date of access: 17.04.2025).
9. Skotnicka E., Sadowska-Gawel D. M. Exit tax. Moving out of Poland? Check when you have to pay exit tax. *EY – Deutschland | Shape the future with confidence*. URL: https://www.ey.com/en_pl/insights/tax/exit-tax-moving-out-of-poland (дата звернення: 17.04.2025).
10. Expatriation tax | Internal Revenue Service. *Internal Revenue Service | An official website of the United States government*. URL: <https://www.irs.gov/individuals/international-taxpayers/expatriation-tax> (дата звернення: 17.04.2025).
11. Winkler G. Tax It before Exit: Exit Taxation and Greenfield Investments. *SSRN Electronic Journal*. 2024. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4696569> (дата звернення: 17.04.2025).